

Econder |

International Academic Journal

[Econder], 2018, 2 (2): 163/178

Türkiye’de Cari İşlemler Açığının Nedenleri ve Cari İşlemler Açığı -
Dış Ticaret Açığı İlişkisi
&

Reasons of Current Account Deficit İn Turkey And The
Relationship Between Current Open And Foreign Trade Deficit

Ali KONAK

Dr. Öğr. Üyesi, K.B.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat
Bölümü

Dr. Karabuk University, Faculty of Economics and Administrative
Sciences

alikonak@karabuk.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-1804-8339

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 08.10.2018

Kabul Tarihi / Accepted : 30.12.2018

Yayın Tarihi / Published : 30.12.2018

Yayın Sezonu : Aralık

Pub Date Season : December

Cilt / Volume: 2 Sayı – Issue: 2 Sayfa / Pages: 163-178

Atıf/Cite as: Konak, A . (2018). Türkiye’de Cari Açığının Nedenleri ve Cari Açık-Dış Ticaret Açığı İlişkisi. Econder Uluslararası Akademik Dergi, 2 (2), 163-178. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/econder/issue/40036/468392>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Hayrettin KESGİNGÖZ- Karabuk University, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Türkiye’de Cari İşlemler Açığının Nedenleri ve Cari İşlemler Açığı - Dış Ticaret Açığı İlişkisi

Öz

Cari işlemler açığı, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından önemli iktisadi sorunlardan birini oluşturmaktadır. Ülke ekonomileri açısından önemli bir gösterge niteliği taşıyan cari işlemler açığı genel olarak, bir ülkenin mal ve hizmet ihracatı ile ithalatı arasındaki farktan kaynaklanabileceği gibi kamusal gelirlerinden daha fazla kamu harcaması yapılmasından ya da yatırım harcamalarının ülke tasarruflarını aşmasından kaynaklanabilir. Bu bağlamda önemi gittikçe artan cari işlemler açığına nelerin sebebiyet verdiği ve bu sebeple içerisinde özellikle dış ticaret açıklarının etkisini incelemek amacıyla hazırlanmış olan bu çalışmada dış ticaret açığının cari işlemler açığı üzerindeki etkileri 2000-2017 dönemi için yıllar itibarıyla ve veriler yardımıyla incelenmiştir. Yapılan inceleme neticesinde, cari açığın artış göstermesinde pek çok faktör yanında dış ticaret açığına neden olan faktörlerinde etkili olduğu, bu faktörlerin ise döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmalardan, ithal girdi bağımlılığındaki artışlardan, nüfus artışlarına bağlı olarak artış gösteren teknoloji yoğun ithal mal talebindeki artıştan ve ekonomik büyüme isteğinden oluştuğu tespit edilmiştir. Ayrıca dış ticaret açıkları ile cari işlem açıklarının yıllar itibarıyla değişim açısından paralellik gösterdiği tespit edilmiş, buna ilaveten özelde enerji ithaline ve genelde de bütün ara mallarının ithaline bağlı olarak ortaya çıkan ithalat artışlarının dış ticaret açığını artırdığı, dış ticaret açığında meydana gelen artışların ise cari işlemler açığının artmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cari İşlem Açıkları, Sürdürülebilirlik, İhracat, İthalat, Johansen Eş-Bütünleşme Testi.

Reasons of Current Account Deficit in Turkey And The Relationship Between Current Open And Foreign Trade Deficit

Abstract

The current account deficit is one of the major economic problems in both the developed and emerging economies of the country. The current account deficit, which is an important indicator for the economies of the country, is generally due to the difference between the exports of goods and services in a country, as well as the public expenditure of more than its public revenues or Investment expenditures can be caused by exceeding the country's savings. In this context, the impact of the foreign trade deficit on the current transactions deficit in this study, which has caused the increasing importance of the current account deficit and is therefore prepared to investigate the impact of foreign trade deficits in particular. It has been examined for the period 2000-2017 years and with the help of data. As a result of the review, many factors in the increase of the current account deficit, as well as the factors that cause foreign trade deficit, these factors occurring in exchange rates, fluctuations in the imported input dependence, Depending on the population increases, the technology has been found to be an increase in demand for heavy import goods and economic growth request. In addition, foreign trade deficits and current

account deficits as of the years change have been identified in terms of parallelism, in addition in particular, imported energy and imported goods are generally depending on all the resulting import increases increase the trade deficit, the trade deficit is of the increases occurring in the current account deficit increased to conclude.

Keywords: Current Account Deficits, Sustainability, Import, Export, Johansen Co-integration Test.

Giriş

Ödemeler bilançosunun ana hesap gruplarından biri olan cari işlemler hesabı, ödemeler bilançosunun en büyük hacme sahip olan ve en fazla önem verilen hesabıdır. Bu nedenle cari işlemler hesabında ortaya çıkacak olan bir açık, ödemeler bilançosu üzerinde doğrudan etkili olmakta ve ödemeler bilançosunun da açık vermesine neden olabilmektedir. Gerek ülke ekonomisi gerekse de ödemeler bilançosu açısından bu denli olan cari işlemler, belli bir cari dönemde üretilen mal ve hizmetleri kapsadığı için milli gelir hesapları içinde yer almaktadır. Bu yönü ile bakıldığı zaman cari işlemler açığı ise özellikle üretimi ve ihracatı ithal girdilere bağımlı olan dışa açık ülke ekonomileri için gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel bir durumdur. Ülkenin iç denge ve dış denge dinamikleri tarafından şekillenen cari işlemler açığının, makroekonomik dengeler üzerinde önemli etkileri bulunmakta ve bu etkiler önemli ekonomik sorunlara neden olmaktadır. Ülkemiz sürekli olarak yüksek oranda büyümeyi hedefleyen bir ülkedir. Ancak yüksek büyüme hedefi, aynı zamanda ülkemizin üretim sürecinde yüksek oranda dışa bağımlı olması nedeniyle cari işlemler açığının büyümesine ve de borçlanmanın yükselmesine neden olmaktadır. 1980'lerden günümüze kadar uzanan süreçte cari işlemler açığı yıllar itibariyle inişli çıkışlı bir seyir izlese de genel olarak bakıldığı zaman ülkemizin kronik bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu nedenle cari işlemler açığı, ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gereken ve gerekli tedbirler alınması gereken önemli bir ekonomik sorundur. Ayrıca cari işlemler açığı, ülke ekonomilerinin temel sorunlarından biri olan kaynak açığının en önemli göstergesidir. Bu bağlamda iktisadi birimlerin sahip oldukları kaynaklardan (gelirlerden) daha büyük bir miktarda harcama yapması durumunda ekonomide cari açık ortaya çıkmaktadır. Bu durumda cari işlemler açığını, bir ülkenin belli bir dönemdeki cari gelirlerinin cari giderlerinden daha az olması şeklinde ifade etmek mümkündür. Aynı zamanda cari işlemler açığı veren ülke, yurtdışına yapılan satışlar karşılığında elde ettiği gelirlerden daha fazlasını yurtdışından satın almış olduğu mal ve hizmetler nedeniyle yurt dışına aktarmış ya da ürettiğinden daha fazlasını tüketmiş demektir. Bu durumlar nedeniyle ülke ekonomisi cari işlem açığının finansmanı amacıyla diğer ülkelere ya da çeşitli finans kuruluşlarına cari işlemler açığı kadar borçlandığı için cari işlemler açığı, aynı zamanda ülke ekonomisi için bir dış borç sorunu, yatırım finansmanı sorunu ve döviz sorunu haline gelmektedir. Bu nedenle cari işlemler açığına neden olan unsurların neler olduğunu,

özellikle dış ticaret açığının cari açık üzerindeki etkilerinin neler olduğunu ayrıntılı bir şekilde incelemekte fayda vardır.

1. Literatür Taraması

Literatürde incelenen konuya ilişkin olarak pek çok çalışma yapılmıştır. Şahin (2011) Türkiye’nin cari açık sorununu incelediği çalışmasında Türkiye’de cari açık sorununa neden olan ve cari işlemler açığını etkileyen faktörleri incelemiş ve inceleme sonucunda cari açığın, iç talebe bağlı yüksek oranlı büyümeden ve aşırı değerli TL’den kaynaklandığı, bununla birlikte kısa vadeli sermaye girişleriyle finanse edilen cari açıkların, ani sermaye çıkışı riski nedeniyle sürdürülemez olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yaman(2011), Türk ekonomisi açısından cari açık problemini değerlendirdiği çalışmasında cari açığın ortaya çıkmasına neden olan faktörleri ve bu faktörlerin beraberinde getirdiği riskleri incelemiş, inceleme sürecinde, Türkiye ile ilgili politik değişkenler, büyüme ve demografi gibi iç ekonomik değişkenler ile petrol fiyatları, dünya faiz oranları, bölgesel ve küresel büyüme gibi dış değişkenler üzerinde durmuştur. Yapılan inceleme neticesinde mali sektörde yüksek riskli pozisyonların bulunması halinde cari açıkların mali krizlere neden olabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Eşiyok (2012) Türk ekonomisinde cari açığa neden olan sorunları incelediği çalışmasında ülkemizde 2000’li yıllardan sonra cari açığın hızlı bir şekilde artış göstermesinde, enflasyon hedeflemesi nedeniyle TL’deki aşırı değerlenmenin, enerji ithaline bağlı olarak ortaya çıkan dışa bağımlı üretim yapısının, 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği’nin gecikmeli etkilerinin ve dahilde işleme rejiminin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kesikoğlu, Yıldırım ve Çeştepe (2013), 1999-2009 yıllarını kapsayan dönem yönelik olarak 28 OECD üyesi ülke için panel VAR yöntemini kullanarak gerçekleştirdikleri analizde cari açığın belirleyicilerini tespit etmeye çalışmışlardır. Yapılan analiz neticesinde, ekonomik büyüme, geçerli faiz oranı ve bütçe açığı değişkenlerinin cari işlemler açığı üzerinde orta vadeli bir etkiye sahip olduğu, buna karşın döviz kurunun cari işlemler açığı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya (2016) ülkemizde cari açığın tasarruf yetersizliğinden, dış ticaret açığının artmasından, ihracatın ithalata bağımlılığındaki artıştan ve enerji tüketiminde artış gösteren dışa bağımlı yapıdan kaynaklandığını tespit etmiş, ayrıca cari açığın finansman şeklinin de ekonominin kırılganlığını artırdığı ve krize neden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Genç, Yardımcı ve Göçeri (2017) Türk ekonomisinde cari açık sorununun yapısal nedenlerini ve sürdürülebilirliğini 2002-2016 dönemi için incelediği çalışmada, istikrar programının uygulamaya konulmasının bir sonucu olarak reel kurda ortaya çıkan aşırı değerlenmenin neden olduğu ithal aramaların kullanımındaki artışın, yurtdışı tasarrufların reel yatırımlara dönüştürülebilmesinin, enerjide dışa bağımlılığın büyük boyutlara ulaşmasının ve dış borç stokunun yüksek olmasının cari açığın ortaya çıkmasında ve derinleşmesinde önemli rol oynadığını sonucuna ulaşmıştır.

2. Türkiye’de Cari İşlemler Açığının Nedenleri

Cari işlemler hesabı, bir ülkenin uluslararası piyasalarda gerçekleştirdiği bütün ekonomik işlemlerin gösterildiği ödemeler bilançosunun bir hesap kalemidir ve bu nedenle cari işlemler açığı da ödemeler bilançosunda izlenmektedir. Ödemeler bilançosu, dış ticaret bilançosu ile karıştırılmamalıdır. Ödemeler bilançosu hesapları, ülkenin bütün uluslararası gelir ve giderlerini kapsarken, dış ticaret dengesi (bilançosu) sadece mal ithal ve ihracatını kapsamaktadır. Ödemeler bilançosu dört temel hesaptan oluşmaktadır. Bunlar; cari işlemler hesabı, sermaye hesabı, net hata ve noksan hesabı ile rezerv varlıklar hesabından oluşmaktadır. Bu hesap kalemleri içerisinde cari işlemler hesabı, gerek hacim açısından gerekse de taşıdığı önem açısından en önemli ana hesap kalemlerinden birini teşkil etmektedir.

Cari işlemler hesabı denildiğinde ilk akla gelen ithalat ve ihracat kalemleri arasındaki ilişkilere dir. Oysaki ödemeler bilançosunun en önemli ana hesap kalemlerinden birisi olan cari işlemler hesabı, ihracat ile ithalat arasındaki dengeyi ortaya koyan dış ticaret dengesinin, hizmet alımları ve hizmet satımları arasındaki dengeyi ortaya koyan hizmetler dengesinin, dış yatırım gelirleri ile dış yatırım giderleri arasındaki dengeyi ortaya koyan yatırım gelirleri dengesinin ve karşılıksız olarak elde edilen dış gelirler ile karşılıksız olarak yapılan dış giderler arasındaki dengeyi ortaya koyan cari transfer dengesinin toplamından oluşmaktadır (Erdil Şahin, 2011, ss. 48-49). Bu bilgiler doğrultusunda cari işlemler açığı, cari işlemler hesabının bütün kalemlerini kapsarken, dış ticaret açığı sadece dış ticaret açığını yani ithalat ile ihracat arasındaki farkı ifade etmektedir (Yeldan, 2010, s. 34). Özellikle üretimi ve ihracatı ithal girdilere bağımlı durumdaki gelişmekte olan ülkeler açısından cari işlem açıkları göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir konudur. Bu bağlamda ülke ekonomileri açısından son derece önemli bir niteliğe sahip olan cari açık, birtakım ekonomik değişkene bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Cari açık üzerinde etkisi bulunan bu ekonomik değişkenler; bütçe açığında meydana gelen artışlar, reel döviz kurundaki ve faiz oranındaki yükselişler, benzer şekilde enflasyon oranındaki yükselişler, ekonomik büyüme, dış ticaret açıklarındaki artışlar, dış borç stokundaki

artış, tasarruf eksikliği, enerjide dışa bağımlılık ve artan enerji fiyatları, izlenen para ve maliye politikaları ile sermaye hareketlerinin yapısı (doğrudan yatırım, portföy yatırım) şeklinde sıralamak mümkündür. Bu ekonomik değişkenlerinin her birinin cari açık üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Ancak dış ticaret açığının, cari açık üzerindeki etkisi bazı açılardan taşıdığı önem itibariyle diğer değişkenlere göre farklılık arz etmektedir.

3. Dış Ticaret Açığı

Ülkemizde cari açığa neden olan en önemli değişkenlerden biri belki de en önemlisi dış ticaret açığıdır (Çak, 2013, s. 62; Altunöz, 2014, s. 120; Kutlay, 2015, s. 5). Dış ticaret açığında meydana gelen artışlar, cari açığı, hem doğrudan hem de dolaylı yollardan etkileme suretiyle etkilemektedir. Türk ekonomisinin dış ticaret yapısına ve dış ticaret hacminin gelişimine bakıldığında özellikle 1980’lerin sonlarına doğru ihracata yönelik üretim ve ticaret anlayışına ilaveten liberalleşme süreciyle birlikte sermaye hareketlerinin de serbestleşmesi, dış ticaret faaliyetlerinin bir kısıtlama söz konusu olmaksızın gerçekleşebilmesi açısından önemli bir adım olmuştur. Söz konusu düzenlemeler sonrasında gerçekleşen dışa açılma süreci ile birlikte ülkemizin hem ihracat ve hem de ithalat miktarları hızlı şekilde artış göstermiştir. Ancak bu süreçte ihraç edilenden daha fazla mal ve hizmet ülke dışından ithalata yapmak suretiyle talep edilmeye başlanmış ve bu durumun doğal bir sonucu olarak da gerek tüketim gerekse de üretim yapısı ithal girdilere bağımlı hale gelmiştir. Söz konusu bağımlılık ise ağırlıklı olarak enerji unsurları ile ilgili olarak ortaya çıkmış ve enerji bağımlılığı şeklinde gerçekleşmiştir.

Enerji bağımlılığı dışında dış ticaret açığının artış göstermesinde, ihracatın ithalata kıyasla daha yavaş artış göstermesi, yerli tüketicilerin mal ve hizmetlere yönelik talep artışlarının (iç piyasada karşılanamaması nedeniyle) ithalat talebini artırması ve tüketicilerin gelirinde meydana gelen artışlara bağlı olarak ithal mallara yönelik talebin arttırması etkili olmaktadır (Kalkan, 2011, s. 2; Doğan ve Bayraç, 2014, s. 100). Ayrıca ülkemizin hammadde, sermaye malı, ara malı, enerji ve teknoloji ithalatına olan bağımlı üretim yapısı ile ithal girdilere bağımlılığı sürekli olarak artış gösteren ihracat yapısı da dış ticaret açığının sürekli olarak artış göstermesinde etkili olmaktadır (Telatar, 2011, s. 24; Şahbaz, 2011, s. 418). Özellikle ulusal paranın aşırı değerlenmesine bağlı olarak ithalatta meydana gelen artışlar ve ihracatta meydana gelen azalışlar ile ülke nüfusundaki artışlarında da dış ticaret açıklarının artmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bahsedilen nedenlerle ortaya çıkan ve artış gösteren dış ticaret

açıklarının sürdürülemez boyutlara ulaşması, zamanla diğer hesap kalemlerine de bağlı olarak cari işlem açıklarının da sürdürülemez boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Bu durumda dış ticaret açığına neden olan her ekonomik gelişmenin cari açığı artırma ihtimalinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle dış ticaret açığına neden olan ekonomik unsurların ve gelişmelerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesinde fayda vardır.

4. Dış Ticaret Açığına Neden Olan Ekonomik Unsurlar

Dış ticaret açığına neden olan pek çok ekonomik unsurun bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu ekonomik unsurların başında da döviz kurları gelmektedir. Döviz kurlarında meydana gelen artış ve azalışlar, dış ticaret açığının ortaya çıkmasında doğrudan etkilidir. Bu etki iki şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bu etkilerden ilki döviz kurlarındaki yüksek miktartlı artış ve azalışlardan kaynaklanmaktadır. Döviz kurlarında meydana gelen büyük boyutlu dalgalanmalar, yatırımcılar açısından ekonomik bir belirsizlik anlamına gelmekte ve belirsizlik karşısında yatırımcıların riskten kaçınma isteği, toplam yatırımların ve özel yatırımların olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Koç ve Değer, 2010, s. 80). Yatırımların olumsuz etkilenmesi ise doğal olarak üretim sürecinin olumsuz etkilenmesine ve üretim hacminin düşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle yatırımcıların güvenini kazanmak ve üretim hacmine bir istikrar kazandırmak adına döviz kurundan kaynaklanan belirsizliklerin ortadan kaldırılması büyük önem arz etmektedir. İkinci etki ise döviz kurunun düşmesi, bir diğer ifadeyle ulusal paranın değerlenmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Döviz kurunun düşmesi halinde ulusal para değer kazanmaktadır. Ulusal paranın değer kazanması ise yabancı malların ucuz hale gelmesi ve satın alma gücünün artması anlamına gelmekte ve bu nedenle ithalat harcamaları artış göstermektedir (Özdemir ve Ordu, 2013, s. 29). Aynı zamanda kurdaki değerlenme, imalat sanayinde kullanılan yerli girdilerin ithal girdilerle değiştirilmesine neden olmaktadır (Kundak ve Aydoğuş, 2018, s. 258). Bu ise ithalat harcamalarının artmasına ve dolayısıyla da dış ticaret açıklarının artış göstermesine sebebiyet vermektedir. Ayrıca döviz kurunun düşmesi, yabancılar için ulusal malların artık daha pahalı hale gelmesine neden olmakta, bu nedenle de ihracat azalmakta, dolayısıyla da ihracattan elde edilen gelirler azalış göstermektedir. Sonuç olarak döviz kurlarının düşmesi bir taraftan mal ve hizmet ithalatı için yapılan harcamaların artmasına diğer taraftan da ihracattan elde edilen gelirlerin azalmasına neden olmak suretiyle dış ticaret açığının artmasına sebebiyet vermektedir.

Döviz kurları yanında dış ticaret açığının atmasına neden olan bir diğer önemli unsur da ithal girdi bağımlılığıdır. Bir diğer ifadeyle dış ticaret açığının önemli bir kısmı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde üretim yapısının önemli oranda ithal girdilere bağımlı olması nedeniyle hammadde ve ara malı ithalinden kaynaklanmaktadır (Turan ve Barak, 2016, s. 73).

Üretimin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan hammadde ve ara mallarının ülke kaynakları ile karşılanamaması durumunda üretim için gerekli olan bu unsurlar zorunlu olarak yurt dışından karşılanmak durumundadır. Gerek iç piyasada tüketmek amacıyla üretilmiş olsun gerekse de ihraç etmek amacıyla üretilmiş olsun üretim için ihtiyaç duyulan girdilerin yurt dışından temini ise ithalat harcamalarının artması ve ithalatın gerçekleştirildiği ülkelere finansal sermaye transferi anlamına gelecektir (Özlale ve Karakurt, 2012, s. 13). Bu durum ise dış ticaret açığının artmasına neden olacaktır. Günümüzde İthal girdi bağımlılığı nedeniyle ortaya çıkan dış ticaret açıkları, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için önemli bir ekonomik sorun haline gelmiş durumdadır. Gelişmekte olan ülke özelinde bakıldığında zaman ithal girdi kullanmak suretiyle üretim artışının ortaya çıkmasına ve dolayısıyla dış ticaret açıklarının artış göstermesine neden olan pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin içinde ise ülke nüfusundaki artışlar, ekonomik büyüme isteği ve bu iki unsurla yakından bağlantılı olarak ortaya çıkmış bulunan enerji ihtiyacındaki artışlar ön plana çıkmış durumdadır.

Bunların dışında nüfusta meydana gelen artışlarda dış ticaret açığına neden olan faktörlerden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda nüfus artışının aynı zamanda talep artışı anlamına geldiğini belirtmek gerekir. Talepteki artışlar ise hem iç piyasada hem de dış piyasa da üretilen mal ve hizmetlere yönelik olarak gerçekleşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin gerek iç piyasa talebini karşılayabilmek için gerekse de ihracat yapabilmek amacıyla gerçekleştirilecek üretim için ithal hammadde ve aramalı kullanma zorunluğu ise ithal girdi talebini artırmakta ve bu durum dış ticaret açığına neden olmaktadır. Ayrıca doğrudan tüketim amacıyla nihai ithal mal ve hizmetlere yönelik talep artışları dış ticaret açığını artırmakta bu kapsamda genç nüfusun teknoloji ağırlıklı mal ve hizmetlere yönelik mal ve hizmet talebi, dış ticaret açığının hızlı bir şekilde artış göstermesinde etkili olmaktadır. Buna ilaveten ülkelerin yüksek bir GSYH değerine ulaşma ve ekonomik olarak büyüme isteği, ülkeleri daha fazla yatırım ve üretim yapmaya yönlendirmekte, bu durum ise üretim için ihtiyaç duyulan üretim faktörlerinin ülkede mevcut olmaması durumunda ithal girdi kullanımını zorunlu kılmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin büyüme isteği ve iç talebi artırıcı yöndeki uygulamaları bu ülkelerin ithalata bağımlı bir üretim yapısı ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır (Özlale ve Karakurt, 2012, s. 3). Üretim yapısı ve ihracat hacmi ithal girdilere bağlı gelişmekte olan ülkelerde ithalatın ekonomik büyüme ile paralel bir şekilde hareket ediyor olması, ekonomik büyümenin dış ticaret açıkları dolayısıyla da cari işlem açıkları üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır (Kara ve Sarıkaya, 2013, s. 10). Ekonomik büyümenin ve üretimin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan girdilerin başında ise enerji faktörü gelmektedir. Özellikle

yeterli enerji kaynaklarına sahip olmayan ülkelerin üretim sürecinde ortaya çıkan enerji kullanımındaki artış, söz konusu ülkeleri artan üretim hacmi ve ihtiyaçlar doğrultusunda dışa bağımlı hale getirmektedir (Yanar ve Kerimoğlu, 2011, ss. 192-193). Enerji, ülkemizde sınırlı miktarda üretilebilen pahalı bir üretim faktörüdür. Enerji kaynaklarının ülkemizde sınırlı olması ise üretimin gerçekleşebilmesi için enerji ithalini zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla ülkemizde üretimin ithal girdiye, özellikle de enerji faktörüne bağımlı yapısı, dış ticaret açıklarının çok büyük boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla GSMH'nın artırılabilmesi için üretimin artırılma zorunluluğu, üretim faktörlerinin ülke içinde yeterince ya da hiç olmaması nedeniyle ithal girdi kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bu durum ise ülkede ara ve sermaye malları ithaline bağımlı üretim yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ülkemizde yıllar itibariyle ihracat hacmi artış göstermiş olmasına karşın iç pazara yönelik sektörlerdeki büyüme, yatırım ve tüketim malı talebini uyararak ithalatın artış göstermesine neden olmuş, ithalat hacmindeki artış ise öncelikle dış ticaret açıklarının, sonrasında da cari işlemler açıklarının artış göstermesinde etkili olmuştur (Kaya, 2016, s. 63). Daha açık bir ifadeyle ülkemizde cari açığının en önemli kaynağını teşkil eden dış ticaret açığı, üretim yapısının önemli ölçüde ithal girdilere bağımlı olmasından ve ağırlıklı olarak da ara malı ithalinden kaynaklanmaktadır. (Göçer ve Mercan, 2011, s. 41; Turan ve Barak, 2016, s. 73). Bu noktada enerji faktörüne yönelik bağımlılığın, dış ticaret açığının büyük boyutlara ulaşmasında çok büyük bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.

5. Cari İşlemler Açığı ile Dış Ticaret Açığı İlişkisi

Cari işlemler açığı denince ithalat ve ihracat kalemleri ilk akla gelen kalemler olmaktadır. Ancak cari işlemler hesabında sadece dış ticaret dengesi (ithalat-ihracat) değil aynı zamanda yatırım gelirleri, hizmetler dengesi ve cari transferlerde bulunmaktadır (Yeldan, 2010, s. 34). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere dış açık ile sadece ithalat-ihracat arasındaki fark ifade edilirken cari işlemler açığı ile biraz önce ifade edilen ve dış ticaret açığının da kapsayan cari hesap kalemlerinin tamamı ifade edilmektedir. Bu nedenle dış ticaret açıkları tek başına cari işlemler açığının ortaya çıkmasına neden olamaz ancak temsil ettiği hacim nedeniyle belirleyici bir hesap kalemidir. Bu nedenle dış ticaret açıklarının diğer hesap kalemleriyle de bağlantılı olarak cari işlemler açığına neden olabileceğini söylemek daha doğru olacaktır. Cari işlemler açığı ile dış ticaret açığı arasındaki ilişkileri aşağıdaki tablolarda yer alan dış ticaret ve cari işlemler açığı verileri yardımıyla incelemek mümkündür.

Tablo 1: Türkiye’de Dış Ticaretin Durumu 2000-2017 (Milyar \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi- Dış Ticaret Açığı	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
2000	27.7	54.5	-26.7	82.2	51,0
2001	31.3	41.3	-10.0	72.7	75,7
2002	36.0	51.5	-15.4	87.6	69,9
2003	47.2	69.3	-22.0	116.5	68,1
2004	63.1	97.5	-34.3	160.7	64,8
2005	73.4	116.7	-43.2	190.2	62,9
2006	85.5	139.5	-54.0	225.1	61,3
2007	107.2	170.0	-62.7	277.3	63,1
2008	132.0	201.9	-69.9	333.9	65,4
2009	102.1	140.9	-38.7	243.0	72,5
2010	113.8	185.5	-71.6	299.4	61,4
2011	134.9	240.8	-105.9	375.7	56,0
2012	152.4	236.5	-84.0	389.0	64,5
2013	151.8	251.6	-99.8	403.4	60,3
2014	157.6	242.1	-84.5	399.7	65,1
2015	143.8	207.2	-63.3	351.0	69,4
2016	142.5	198.6	-56.0	341.1	71,8
2017	156.9	233.8	-76.8	390.7	67,1

Kaynak:TÜİK,<https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>

(Erişim Tarihi: 26.09.2018)

Tablo 1. de ülkemizdeki dış ticaret dengesinin 2000 yılından günümüze kadar geçen süredeki seyri, Tablo 2. de ise cari işlemler dengesinin de için de yer aldığı makroekonomik göstergeler yer almaktadır. Sağlıklı bir karşılaştırmanın yapılabilmesi için iki tablonun da birlikte incelenmesine ihtiyaç vardır. Tablo 1. incelendiğinde ülkemizde dış ticaret açıklarının 2000 yılından 2002 yılına kadar bir miktara gerilediği görülmektedir. Bu gerileme Tablo 2. deki cari işlemler açığında da görülmektedir. Buna karşın 2002 yılından 2008 yılına kadar geçen süreçte ihracatın ithalatı karşılama oranı sürekli olarak düşük gerçekleştiği bu nedenle dış ticaret açıklarının da sürekli olarak artış gösterdiği ve dış ticaret hadlerinin aleyhimize geliştiği görülmektedir. Söz konusu dönemde dış ticaret açığındaki artış Tablo 2. de görüleceği üzere 2002-2008 döneminde 2004 yılı hariç cari işlemler açığının sürekli olarak artış göstermesine ve 2002 yılında 626 milyon dolar iken 2008 yılında 39.4 milyar dolara kadar yükselmesine neden olmuştur. 2009 yılında

dış ticaret açığı bir önce yıla kıyasla yaklaşık olarak % 72 oranında azalmış ve 2008 yılındaki 69,9 milyar seviyesinden 38.7 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Böyle büyük oranlı bir gerilemede 2008 yılında Avrupa ülkelerinde yaşanan ekonomik krizin önemli etkisi bulunmaktadır. Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan kriz nedeniyle Avrupalıların ülkemizden mal ve hizmet talebi azalmış, yerleşiklerin gelir seviyeleri gerilemiş, dolayısıyla bu durum da yerleşiklerin ithalat talebinin azalmasına neden olmuştur. 2009 yılında dış ticaret açığının azalması nedeniyle ihracatın ithalatı karşılama oranı % 72,5 seviyesine kadar yükselmiş ve yine aynı yıl cari işlemler hesabı Tablo 2. de görüleceği üzere 11.3 milyar dolar fazla vermiştir.

Tablo 2: Türkiye'nin Makroekonomik Göstergeleri (Milyar \$)

Yıllar	GSYH	Cari İşlemler Dengesi	Dış Ticaret Dengesi	İhracat	İthalat
2000	272.9	-9.92	-26.7	27.7	54.5
2001	200.2	3.76	-10.0	31.3	41.3
2002	238.4	-626	-15.4	36.0	51.5
2003	311.8	-7.55	-22.0	47.2	69.3
2004	404.7	14.1	-34.3	63.1	97.5
2005	501.4	-20.9	-43.2	73.4	116.7
2006	552.4	-31.1	-54.0	85.5	139.5
2007	675.7	-36.9	-62.7	107.2	170.0
2008	764.3	-39.4	-69.9	132.0	201.9
2009	644.6	11.3	-38.7	102.1	140.9
2010	771.8	-44.6	- 71.6	113.8	185.5
2011	832.5	-74.4	- 105.9	134.9	240.8
2012	873.9	-47.9	- 84.0	152.4	236.5
2013	950.5	-63.6	- 99.8	151.8	251.6
2014	934.1	-43.6	- 84.5	157.6	242.1
2015	859.7	-32.1	- 63.3	143.8	207.2
2016	863.7	-33.1	- 56.0	142.5	198.6
2017	851.1	-47.3	-76.8	156.9	233.8

Kaynak:TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>

(Erişim Tarihi: 26.09.2018)

WorldBank,<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=BN.CAB.XOKA.CD&country=TUR#> (Erişim Tarihi: 27.09.2018)

2009 yılından 2011 yılına kadar geçen 2 yıllık dönemde dış ticaret açığı hızlı bir şekilde artış göstermiş ve 2011 yılında 105,9 milyar dolara ulaşarak incelenen dönemdeki en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Doğal olarak

ihracatın ithalatı karşılama oranı da önemli oranda gerileyerek % 56 seviyesinde gerçekleşmiştir. Cari işlemler açığı ise 74,4 milyar dolar seviyesine yükselerek yine incelenen dönemin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Görüldüğü üzere dış ticaret açıklarındaki azalış 2009 yılında görüldüğü üzere cari işlemler açığının bırakın azalmasını fazla vermesine bile sebebiyet verirken, dış ticaret açıklarındaki artış doğrudan cari işlemler hesabının büyük miktarlarda açık vermesine neden olmaktadır. 2011 yılından sonraki dönemde ise dış ticaret açıklarının dalgalı bir seyir izlediği, buna paralel olarak yıllar itibariyle cari işlemler açığının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Özellikle 2015 ve 2016 yıllarında daha önceki yıllara kıyasla bir miktar gerileyen ve 2015 yılında 63.3 milyar dolar, 2016 yılında da 56 milyar dolar olarak gerçekleşen dış ticaret açıkları nedeniyle cari işlemler açıkları da oldukça düşük seviyelere kadar gerilemiş ve 2015 yılında 32,1 milyar dolar, 2016 yılında ise 33,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında ise dış ticaret açığı bir önceki yıla kıyasla artış göstererek 76,8 milyar dolara, cari işlemler açığı bir önceki yıla kıyasla artış göstererek 47,3 milyar dolara ulaşmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı ise 67,1 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere dış ticaret açıklarının yıllar itibariyle izlediği seyir ile cari işlem açıklarının yıllar itibariyle izlediği seyir birbirine paralellik arz etmektedir. Ayrıca Tablo 2. deki veriler de bu durumu destekler niteliktedir. Tablo 2. incelendiğinde ülkemizde ihracatın hızlı bir şekilde artış gösterdiği yıllarda ithalatın da hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle ihracat ve ithalat arasındaki ithalat lehine olan fark, dış ticaret dengesindeki açıklar yoluyla cari açık üzerinde baskı oluşturmakta ve cari işlemler açığını artırmaktadır. Ayrıca dış ticaret açıklarının kalıcı hale gelmesinin, ülke ekonomisi için ağır borç yükü anlamına geldiğini de ifade etmekte fayda vardır.

Tablo 3. Ana Mal Gruplarının İthalat İçindeki Payı (%)

Yıllar	Yatırım Malı	Ara Mal	Tüketim Malı
2000	21,5	66,0	11,9
2001	20,9	66,1	12,7
2002	16,8	73,2	9,2
2003	16,3	73,0	9,5
2004	16,3	71,7	11,3
2005	17,8	69,3	12,4
2006	17,4	70,1	12,0
2007	16,7	71,4	11,5
2008	15,9	72,7	11,0

2009	15,2	70,6	13,6
2010	15,6	71,1	13,4
2011	15,5	72,1	12,4
2012	14,3	74,3	11,3
2013	14,6	73,2	12,1
2014	14,9	73,1	12,0
2015	16,9	69,3	13,8
2016	18,1	67,8	14,1
2017	14,2	73,6	12,2

Kaynak: TÜİK ve Kalkınma Bakanlığı

<http://www.sbb.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx>

(Erişim Tarihi: 10.10.2018)

Ana mal gruplarının ithalat içindeki payını gösteren Tablo 3. incelendiğinde ise ithalat içindeki en büyük oransal payın, ara malı ithaline yönelik olduğu görülmektedir. İncelenen dönem itibariyle (2000-2017) ara malı ithalatının tüm toplam ithalat içindeki payı hiçbir zaman % 66'nın altına düşmemiştir. Bu durum bize toplam ithalatın en az üçte ikisinin ara malı ithalatı nedeniyle gerçekleştiğini göstermektedir. Ayrıca yine Tablo 3. deki veriler incelendiğinde dalgalı bir seyir izlese de ara malı ithalinin toplam ithalat içindeki payının yıllar itibariyle yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. Toplam ithalat içerisindeki ara malı ithalatının payı 2017 yılı itibariyle % 73,6 oranında gerçekleşmiştir. Bu oran oldukça yüksek bir orandır ve gerek iç piyasada tüketilmek amacıyla gerekse de ihracat yapmak amacıyla gerçekleştirilen sanayi üretimi açısından ülkemizin içinde bulunduğu ithal girdi bağımlılığını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç

Cari açık ile dış ticaret açığı arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmada cari açığın artış göstermesinde pek çok faktör yanında dış ticaret açığına neden olan faktörlerinde etkili olduğu, bu faktörlerin ise döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmalardan, ithal girdi bağımlılığındaki artışlardan, nüfus artışlarına bağlı olarak artış gösteren teknoloji yoğun ithal mal talebindeki artıştan ve ekonomik büyüme isteğinden oluştuğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte cari açık ile dış ticaret açığının yıllar itibariyle değişimi açısından benzerliklerin ve paralelliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan inceleme neticesinde özelde enerji ithaline ve genelde de bütün ara mallarının ithaline bağlı olarak ortaya çıkan ithalat artışlarının dış ticaret açığını artırdığı, dış ticaret açığında meydana gelen artışların ise cari açığı doğrudan etkileyerek cari açığın artmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu durum bize ülkemizde cari açık sorunundan kurtulmak için mutlak surette dış ticaret açığının önüne geçilecek çalışmalara ve yatırımlara ağırlık verilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Türkiye gibi ihracatı ve tüketimi ithal girdilere bağımlı olan ülkelerin sanayi üretiminin ithal girdi bağımlılığından kurtulması ve dış ticaret açıklarının azalması için yapılması gereken en önemli girişim ise reel yatırımlara ağırlık vermek olacaktır. Özellikle enerji bağımlılığından kurtulmak adına yapılacak olan reel yatırımlar, dış ticaret açığının ve cari açığın kapanması açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle ithal edilen ürünlerin üretimini gerçekleştirmek amacıyla yapılacak olan reel yatırımları artırmaya yönelik her türlü girişim, teşvik ve düzenleme, dış ticaret açıklarının kapanması suretiyle cari açığın kapanmasına katkıda bulunacaktır. Bu nedenle ithal edilen ürünlerin yurt içinde üretimini sağlamak amacıyla ihtiyaç duyulan reel yatırımları ülkeye çekecek devlet politikaları geliştirilmeli ve gerek yerli gerekse de yabancı yatırımcılara yönelik çeşitli yatırım teşvikleri uygulamaya konulmalıdır. Ayrıca cari işlemler hesabındaki açığı kapatmak adına ülkemizde, ithalatı azaltacak ve bunun yanında ihracatı da teşvik edecek dengeli ve gerçekçi bir kur politikasının uygulanması büyük bir önem arz etmektedir. Bununla birlikte kısa vade de ithal edilen ara mallarının en az maliyetle işlenmesi ve nihai mal haline getirilerek ihraç edilmesi cari açığın sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

Altunöz, U. (2014). Cari Açık Sorununun Temel Nedenleri ve Sürdürülebilirliği: Türkiye Örneği, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 115-132, Ekim, 2014.

Çak, M. (2013). *Türkiye’de Cari Açık*, İstanbul: Beşir Kitabevi.

Doğan, E. ve Bayraç, H. N. (2014). Türkiye’de cari açık sorunu üzerine mikro temelli bir yaklaşım, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 97-124.

Eşiyok, B. A. (2012). Türkiye ekonomisinde cari açık sorunu ve nedenleri, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 49(569) s. 63-86

Genç Yılmaz, S., Yardımcı, M. E. ve Göçeri, K. (2017). Türkiye ekonomisinde cari açık sorununun yapısal nedenleri ve sürdürülebilirliği (2002-2016), S. KOÇ, S. YILMAZ GENÇ ve K. ÇOLAK (Ed.), *Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları*, ss. 101-130. İstanbul: Umuttepe Yayınları.

Göçer, İ. ve Mercan, M. (2011). Türkiye ekonomisinde cari açığın sürdürülebilirliği: sınır testi yaklaşımı, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 48(562), s. 35-51.

Kalkan, S. (2011). *Cari İşlemler Açığında Neler oluyor? Bu Defa Farklı mı, Yoksa Aynı mı?*, TEPAV Değerlendirme Notu, Erişim Adresi http://www.tepav.org.tr/upload/files/1298360666-9.Cari_Islemler_Aciginda_Neler_Oluyor.pdf (Erişim Tarihi: (25.6.2017).

Kara, A. H. ve Sarıkaya, Ç. (2013). Türkiye’de konjonktürel etkilerden arındırılmış cari işlemler dengesi. *İktisat İşletme ve Finans*, 28(332), s. 9-32.

Kaya, M. (2016). Türkiye’de cari açık sorunu ve nedenleri, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), s. 51-75

Kesikoğlu, F., Yıldırım, E. ve Çeştepe H. (2013). Cari açığın belirleyicileri: 28 OECD ülkesi için panel var analizi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), s. 15-34

Koç, H. ve Değer, M. K. (2010), Döviz kuru belirsizliği ve yurtiçi yatırımlar: Türkiye Ekonomisi üzerine nedensellik testleri (1988-2007), *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3) s. 79-93

Kundak, S. ve Aydoğuş, İ., (2018). Türkiye’de imalat sanayinin ithalata bağımlılığının analizi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 252-266,

Kutlay, M. (2015). The Turkish economy at a crossroads: Unpacking Turkey’s currents account challenge. *IAI Working Paper 10*, TOBB University of Economics and Technology, Ankara.

Özdemir, A. ve Ordu, C. F. (2013). Döviz kuru ve dış ticaret ilişkisi: Türkiye örneği, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50(582), s. 29-42.

Özlale, Ü. ve Karakurt, A. (2012). “Türkiye’de tasarruf açığının nedenleri ve kapatılması için politika önerileri”, *Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi*, 83, 1-34.

Şahbaz, A. (2011). Cari işlem açıklarının sürdürülebilirliği: 2001-2011 Türkiye örneği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 20, Sayı 3, Sayfa 417-432.

Şahin Erdil, B. (2011). Türkiye’nin cari açık sorunu, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), s. 47-56

Telatar, E. (2011). Türkiye’de cari açık belirleyicileri ve cari açık- krediler ilişkisi. *Bankacılar Dergisi*, Sayı:78, s.22-36.

Turan, Z. ve Barak, D. (2016). Türkiye’de cari işlemler açığının sürdürülebilirliği. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, C:4, S:2.

Yaman, K. (2011, Aralık). Cari açık probleminin Türkiye ekonomisi açısından değerlendirilmesi – Riskler ve sonuçlar. Ekonomik Yaklaşım Kongreler Dizisi, Ekonomik Yaklaşım Kongreler Dizisi VII de sunulan Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yanar, R. ve Kerimoğlu, G. (2011). Türkiye’de enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve cari açık ilişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), ss. 191- 201.

Yeldan, E. (2010). Türkiye ekonomisinde dış açık sorunu ve yapısal nedenleri, T. Subaşat ve H. Yetkiner (Ed.), *Küresel Kriz Çerçevesinde Türkiye’nin Cari Açık Sorunsalı* (ss.34-47), Ankara: Efil Yayınevi.